

Pandemi Üzerine İki Senaryo ve Materyalist Bir Yanıt

Sibel KİBAR¹

¹ Assoc. Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, (ORCID ID: 0000-0002-4790-6614)

Özet

Covid 19 pandemisi sosyal bilimler alanının gündemine de bir anda düşmüş; pandeminin getirdiği yeni “normaller”, devletlerin pandemiyle mücadele yöntemleri, kamusal alanın kısıtlanması, bazı serbestilerin askıya alınması, doğa ve insan ilişkisi gibi sorunlar tartışılmıştır. Bu çalışmada pandemi esnasında akademik çevreler tarafından ortaya atılan senaryolar ele alınmaktadır. İlki iktidarın pandemi tehlikesini gündemde tutarak sağlığı fetişleştirmesini; kamusal ve toplumsal yaşamı daraltarak insanı biyolojik varlığına indirgeme politikasını temel sorun olarak gören görüştür. Bu görüşü savunan Agamben, pandemi sürecinde biyopolitikanın nasıl uygulandığına dikkat çekmiştir. İkincisi, doğanın “insandan intikamını aldığı”, “kendisinden çalınanı geri kazandığı” ve bu tespitten yola çıkılarak insanların daha fazla inzivaya çekilmesini savunan görüştür. Bu yaklaşımlar pandemi esnasında epey taraftar toplamış görüşlerdir. Bu çalışmada bu iki yaklaşımın haklı olduğu noktalar belirtilmekte; ancak bu iki yaklaşım materyalist bir bakış açısından eleştirilmektedir. Bahsi geçen senaryolarda virüs, iktidar, insan ve doğa birer maddi olgu olmaktan çok gizemli bir şekilde ele alınmaktadır. İlk olarak, pandemiyi dünyanın güçlü ve zengin devletlerinin ve genel olarak kapitalizmin çıkar sağladığı bir senaryo olarak görmek, bu devletlerin krizi yönetememe olgusuyla çelişmektedir. İkinci olarak, bilimi salt iktidarın bir aracı olarak görmek, bilimin aynı zamanda kamu sağlığını destekleme ve bu konuda atılacak adımlara yön gösterme işlevlerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak, Agamben’in yaklaşımı kişilerin toplumsal varlığıyla biyolojik varlığını karşı karşıya getirmektedir; oysa insan türünün tür olarak evrimselleşme sürecinin en başından itibaren bu iki yön birbirinden ayrılmamaktadır. Son olarak, doğayı ve pandemiyi bir fail gibi görmek, doğayı mistikleştirmenin ve insanı doğanın bir parçası olarak değil salt kötücül bir güç olarak görmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada bu iki senaryonun gerçekliğe denk düşmediği bu gerekçelerle savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID 19, pandemi, Agamben, Žižek, iktidar, doğa, materyalizm.

Two Scenarios on Pandemic and a Materialist Response

Abstract

The COVID-19 pandemic has suddenly fallen on the agenda of social sciences then related problems such as the new "normals" brought by the pandemic, the political methods of struggling the pandemic, the restriction of public space, the suspension of some freedoms, and the relationship between nature and human beings were discussed. In this study, the disaster scenarios but without any conspiracy theories are discussed through a materialist perspective. The first scenario defended mostly by Agamben reflects on the view that the governments fetishize health by keeping the pandemic danger on the agenda and reduce human beings to their biological existence by narrowing public and social life. The second scenario is the view advocating that nature "takes revenge on people" and "reclaims what was stolen from it", thus people should leave nature alone as much as possible. Although these views have some persuasive points, they are criticized in this paper from a materialist perspective. In the first scenario, to begin with it is not true to oversimplify different countries' different policies as the same power. The view considering the pandemic as a fiction which the powerful and rich states of the world and capitalism in general benefited contradicts the fact that these states cannot manage the crisis. Secondly, grasping science as just a tool of power ignores beneficial functions of science such as supporting public health, guiding the policies regarding health and developing preventives. Thirdly, Agamben's approach pits people's social life against their biological existence; however, these two aspects cannot be separated from each other from the very beginning of the evolutionary process of the human species. Finally, perceiving nature and the pandemic as an agent emerges as a result of mystifying nature and recognizing man not as a part of nature but as an evil force. Thus, in this study, it is argued on these grounds that these two scenarios regarding the pandemic do not correspond to reality.

Keywords: COVID 19, pandemic, Agamben, Žižek, power, nature, materialism.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Sibel KİBAR

Assoc. Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy

E-mail / E-posta

skibar@kastamonu.edu.tr

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

May 3, 2022 / 3 Mayıs 2022

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

May 30, 2022 / 30 Mayıs 2022

To Cite This Article / Kaynak Göster

Kibar, S. (2022). Pandemi Üzerine İki Senaryo ve Materyalist Bir Yanıt, *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, Vol. 15, 57-76.

Pandemi Üzerine İki Senaryo ve Materyalist Bir Yanıt

Giriş

Dünya üzerinde daha önce de pandemiler yaşanmasına rağmen pandemi, içerisinde yaşadığımız yüzyıl için yeni bir olgu. Herhangi bir küresel pandeminin dünya üzerinde bu kadar çabuk yayılması ve bu kadar kişiyi etkilemesi çağımıza özgü koşullarla ilişkili. Daha önceki pandemilerde küreselleşme bu düzeyde olmadığından bugün böyle bir sağlık sorunuyla karşılaşıldığında hem insanlar hem de devletler ne yapacaklarını, nasıl bir tepki vereceklerini görece uzun bir süre bilemediler. Covid 19 virüsünün hızla yayılarak pek çok insanı enfekte etmesi ve pek çok kişinin ölümüne yol açması karşısında özellikle başlarda devletler birbirlerinden farklı tepkiler verdiler. ABD, İngiltere, İran gibi ülkelerde hükümetler başlangıçta herhangi bir önlem almadı; ancak Güney Kore, Avustralya gibi kimi devletler kamusal ve özel alanları katı bir şekilde sınırladı ve hatta belirli sürelerle sınırları, kurumları ve mekânları kapattı. Tüm bu önlemler felsefi ve politik tartışmaları da beraberinde getirdi. Bu virüsün belli bir devlet veya kötücül organize bir güç tarafından laboratuvar ortamında yaratılıp yaratılmadığı; devletlerin virüsle mücadele politikalarının enfeksiyonun yayılmasını önleme amacından ziyade kişilerin özel hayatlarına müdahaleyi arttırmak, temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamak, kamusal alanları kullanımını daraltmak ve bu alanları daha sıkı denetlemek; eğitimin ve diğer benzeri pek çok faaliyetin uzaktan yürütülmesine geçişi hızlandırmak ve bu yolla emekçilerin mesai dışındaki zamanlarını da işle istihdam etmek gibi amaçlar taşıdığı iddiaları dile getirildi ve bu iddialar hatırı sayılır sayıda destekçi buldu. Virüse karşı geliştirilen aşılarda birlikte benzeri tartışmalar aşı ve aşılama zorunluluğu veya teşviki söz konusu olduğunda da yapıldı.

Ayrıca insan ve doğa arasındaki ilişkiye dair pek çok şey söylendi. Doğanın, kâr ve tüketim hırsından gözü dönmüş insanlardan intikam aldığı; pandemi nedeniyle kapandığımızda, doğadan elimizi eteğimizi çekip doğayı kendi başına bıraktığımızda doğanın silkinip kendine geldiği, özellikle pandeminin ilk aylarında sıkça yinelendi.

Virüsün kötücül niyetlerle “üretildiği” veya en azından kullanıldığı felsefe cephesinden ilk kez Giorgio Agamben tarafından dile getirildi. Agamben pandeminin özellikle ilk aylarında bu iddialarını genişleterek sürdürdüğü pek çok yazı kaleme aldı. Agamben’e verilen cevaplar

üzerinden ve özellikle Žižek'in yazdıklarıyla bu tartışma büyüdü ve farklı kuramcılarının da katılımlarıyla derinleşti. Bu makalenin amacı bu tartışmayı burada özetlemek veya yinelemek değil zira Agamben ve Žižek'in tartışmanın farklı tarafların temsilcileri olarak belirlediği bu literatür neredeyse eş zamanlı olarak Türkçe'ye de çevrildi. Bu çalışmanın kaynakçasına bakılarak söz konusu polemiklerin çoğuna ulaşılabilir. Özellikle pandemi esnasında biyopolitika ve olağanüstü hâl durumu haddinden fazla büyütüldü; büyütüldükçe mevcut uygulamaları fazlaca genelleyen ve felaket tellallığı yapan söylemler ortaya çıktı. Örneğin Agamben, kişilerin sağlıklarını koruma gayretini bile iktidarın kendisini bireyler aracılığıyla yeniden üretmesi olarak gördü. Ben bu ve benzeri yaklaşımları, hem insanı biyolojik varlığından ayrı bir şekilde ele aldıkları hem de sağlık ve eğitim gibi kurumları, gerçeklikle tam örtüşmeyen bir şekilde canavarlaştırdıkları gerekçesiyle eleştirmekteyim. Pandemi esnasında ortaya atılan bazı fikirler, hem insanı hem iktidarı maddi temellerinden soyutlayarak mistikleştirmiştir. Bunlardan bir diğeri de doğanın insandan intikam aldığı ve insanların eve kapanmasıyla rahatladığı iddiasıdır. Virüsün kaynağı veya karanlık güçler tarafından belli bir işlevle kullanımı ve doğanın son kertede son sözü söylemesi üzerine yürütülen tartışmaların maddi zeminden uzaklaşıldıkça sorunu mistikleştirdiği kanaatindeyim. İnsan ve doğa gizemli bir şekilde ele alındığında iktidar ve virüs de bu gizemden payını almakta, virüsün maddi gerçekliği ve buna karşı alınan önlemler salt bir baskı aracı olarak görülebilmektedir. Pandemi vesilesiyle özgürlüklerin kısıtlandığı ve bu kısıtlamanın kişiler tarafından içselleştirileceği düşünülmüştür. Özerklik sorunu, sadece devletin yapısal denetim ve baskı mekanizmalarıyla karşıtlığı üzerinden tartışıldığında "ya iktidarın tahakkümünün her yere sızması ya da sağlığın korunması" ikileminden kaçış yok gibi görünmektedir.

Bu çalışmada, pandemi esnasında dillendirilen senaryolarda beliren iki insan-üstü güç ele alınmaktadır: İlki, gündelik yaşam pratikleri de dahil olmak üzere her şeyi içerisine alan iktidar ve ikincisi de adeta bir bilinç ve kişilik atfedilen doğa. Ben burada öncelikle, özellikle Agamben'in pandemi yazıları üzerinden, iktidara atfedilen gücün abartıldığını ve biyopolitika kavramının mistikleştirildiğini savunmaktayım. İkinci olarak da insanın doğaya müdahalelerini kapitalist üretim biçiminden soyutlayarak salt kötü olduğunu iddia etmenin ve ekosistemin adeta ahlaki değerlerle işlediğini varsaymanın mistisizm olduğunu düşünüyorum. İktidara ve doğaya atfedilen muazzam güç materyalist bir perspektiften tartışılmadığında bireylerin en temel biyolojik güdülerinden biri olan hayatta kalma ve yine insan olmanın gereği bir arada

yaşam (ve buna bağılı olarak gelişen kültürel yaşam) karşı karşıya getirilmektedir. Ne insanın biyolojik ve kültürel yaşamı ne de devletlerin bireyler üzerindeki gücü gizemlidir.

Felaket Senaryolarının İliki: Olağanüstü Halin İlanı ve Kalıcı Hale Gelmesi

Giorgio Agamben 27 Şubat 2020 tarihinde, pandeminin hemen başında ve hatta henüz çoğu devletin salgınla nasıl başa çıkacağını kararlaştıramadığı bir dönemde “Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali” başlığını taşıyan makalesinde pandeminin otoriter uygulamaların bahanesi olarak kullanıldığını ve bu önlemlerin kalıcılışacağını yazdı. Agamben başından beri devletlerin özgürlükleri kısıtlamak ve yeni bir biyopolitikayı hayata geçirmek için bu küresel salgını bir araç olarak kullandıklarını ileri sürdü. Agamben biyopolitika kavramını tam olarak Foucault'nun kullandığı anlamıyla kullanmamaktadır. Efe Baştürk (2017), Foucault'nun ve Agamben'in biyopolitika kavramını kullanmaları arasındaki farkları açıkladığı makalesinde Agamben'in Foucault'dan farklı olarak biyopolitikaya yüklediği negatif anlama ve onu ölümlle ilişkilendirdiğine vurgu yapar (Baştürk, 2017, s. 1-3). Foucault, biyopolitikayı gündelik yaşam pratiklerini tıbbi yönetim zihniyetiyle şekillendirmekte kullanılan bir iktidar aracı olarak tanımlar: Biyopolitika, sağlıklı olma halini, biyolojik ve tıbbi bağlamın ötesinde politikanın bir tasarımı haline getirmiştir. Ancak Agamben, biyopolitikayı, istisnai hallerde iktidarın bir tür “ölüm makinesi” olarak görür: “Öldürülmelerinin suç sayılmayacağı” hayatlar, iktidarın yönetim paradigması çerçevesinde öldürülebilirler (Baştürk, 2017, s. 13).

Agamben'in temel iddiası; salgın gerçek olsun olmasın, yaşanan paniğin ve bu panik halinden yararlanan devletlerin, bilimi yeni bir din olarak sunup ölçsüz hatta faşizan bir yönetim paradigmasını bilim, sağlık, kamu çıkarı adı altında meşrulaştırmaya çalıştığıdır. Agamben (27 Şubat 2020), hali hazırda devletlerin, terörizm tehlikesi gerekçesiyle, özel hayatın gizliliğinin ihlali, kamusal hizmetlerin ve özgürlüklerin askıya alınması, toplanma ve gösteri yasakları gibi temel hak ve özgürlükleri sıklıkla gasp ettiğini vurgulamaktaydı. Terör tehlikesinin yerini daha da görünmez olan ama görünmez olduğu için nereden geleceği belli olmayan ve bu nedenle daha da tehlikeli olabilen virüs almıştı ve virüs, devletler açısından hem özel hem de kamusal alanı kontrol altına almanın güçlü bir gerekçesiydi.

Gerçekten de pandemi sürecinde devletler, bilimi de arkalarına alarak, kamusal ve özel hakları askıya almakta daha rahat ve daha meşru bir şekilde hareket etmişlerdir. Agamben bu durumu, bilimin yeni bir din olarak ortaya çıkması olarak görür. Agamben'e göre, salgının

ardından tüm dinler gibi bilim de insanlığın topyekûn kıyamete sürüklendiğini ama bilimin onları kurtaracağını vaat etmiştir:

Tıp dini, Hıristiyanlıktan, eskatolojinin kaçınılmazlığı fikrini koşulsuzca aldı... Hıristiyanlığın aksine kapitalizm gibi tıp dini de kefarete ve kurtuluş umudu sunmaz. Bilakis, aradığı iyileşme sadece geçici olabilir, öyle ya kötü Tanrı, yani virüs kati bir biçimde yok edilemez, her daim mutasyona uğrayarak hep daha yeni, muhtemelen daha tehlikeli biçimler alır. ...Bütün uluslar ve halklar şu anda kendileriyle ebedi bir savaş içerisinde çünkü mücadele ettikleri görünmez ve kaypak düşman içimizde (Agamben, 4 Mayıs 2020, "Din Olarak Tıp").

Bilimin bu kurtuluş vaadini gerçekleştirebilmesi için insanların alışlageldik tüm sosyal pratiklerinden vazgeçmeleri gerektiği söylenmektedir. Güvenlik ve hijyen dostluklara, arkadaş buluşmalarına, akraba ziyaretlerine, cenaze törenlerine, grevlere, sokak protestolarına, tiyatrolara, konserlere, konferanslara, yüz yüze derslere ve diğer tüm sosyal faaliyetlere yeğ tutulmaktadır. Böylelikle, salgınla birlikte, biyoiktidar, insanı biyolojik varlığına indirgemekte ve hem kamusal yaşamı hem duygulanımları askıya alarak çıplak hayata odaklanmaktadır (Agamben, 12 Mayıs 2020, "Biyogüvenlik ve politika"). Agamben'in çıplak hayattan kastı toplumsal ilişkilerden, siyasi varlığından soyutlanarak insanın salt biyolojik bir varlık olarak ele alınmasıdır. Biyolojik varlığın korunabilmesi için tüm diğer siyasi ve toplumsal faaliyetler geçici süreyle durdurulmuştur. Ama bunun da ötesinde, duygusal ilişkilere de ket vurulmuştur: Biyolojik varlığın devamlılığı, yakınların cenazelerine gitmenin bile önüne geçmiştir.

İnsanların biyolojik varlıklarını korumak için toplumsal ilişkilerini askıya almaları vahim bir durumdur. Agamben'e göre, bu durumla ilişkili olarak daha da vahimi, insanların herhangi bir direniş göstermeden bu engellemeleri kabul etmesi ve yeni düzene ayak uydurmasıdır. Agamben, salgınla beraber "hayatta kalmaktan başka değere sahip olmayan bir toplum"a dönüştüğümüzü söyler (Agamben, 26 Şubat 2020, "Hayatta Kalmaktan Başka Ahlaki Değeri Olmayan Bir Toplum Nedir?"). Hayatta kalmak birincil önemde olduğunda, hayatta kalmak için olağanüstü hal ilan etmek de meşru hale gelir. Biyopolitika/biyoiktidar pandemiyi sadece olağanüstü hal ilan etmekte kullanmamış, biyolojik varlığı, her tür insani durumun önüne geçirmiştir. Bilindiği gibi, olağanüstü haller, günümüzde feodal yönetimlerin keyfi gücü olarak değil; terör tehlikesi, kamu güvenliği, kamu sağlığı gibi zorunluluk nedeniyle ilan edilir (Aksoy, 2016, s. 48). Pandemi koşullarında da, biyolojik varlığın bekası adına, bu olağanüstü hal, bilim otoritelerinin önerisiyle ilan edilmiştir.

Agamben'in bilim otoritelerini, iktidarın doğrudan tebliğcisi olarak gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, Agamben daha da ileri giderek, Hakan Yücefer'in (2020) de vurguladığı gibi: "Uzaktan eğitim yöntemlerini eleştirirken yine 'aşırılık'tan vazgeçmiyor, derslerini çevrimiçi formatta vermeyi kabul eden öğretim görevlilerinin, 1931'de Mussolini rejimine bağlılık yemini eden hocaların 'kusursuz muadilleri' olduğunu söylüyordu." Bilim otoritelerinin direktiflerini sorgusuz sualsiz kabul edenler, bu yeni dinin müritleri olmuş oluyorlar bu durumda.

Pandeminin ortaya çıkışıyla birlikte Agamben'in sıklıkla yinelediği olağanüstü hâl, biyoiktidar, bilimin yeni din haline gelmesi, kutsal insan, insanın biyolojik varlığına indirgenmesi ve benzeri kavramlar esasen Agamben'in felsefesine içkin kavramlardır. Agamben'e göre iktidar, egemenliğini bazı bedenlerin yaşamını izole ederek kurar. Burada Agamben Roma Hukuku'ndaki öldürülmesi suç sayılmayacak kutsal insan (*homo sacer*) kavramını kullanır. Roma Hukuku'nda tarif edildiği haliyle, kutsal insan işlediği bir suçtan ötürü halk nezdinde suçlu sayılan kişidir ve bu kişinin bir başkası tarafından öldürülmesi suç teşkil etmez (Aksoy, 2016, s. 46). Agamben iktidarın istisnai halleri kullanarak ve bedenleri biyolojik (çıplak) varlıklarına indirgeyerek kutsal insanın bir tür yasallık çerçevesinde öldürülmesinin caiz kılındığını ifade eder.

Agamben'in "çıplak hayat" metaforunda gördüğü şey, aynı anda hem hukukun hem de ilahi yasanın alanına ait olmayan fakat siyasal egemenin kararında belirsiz bir mıntıka işgal eden bir beden formudur. Bu beden, siyasal egemenliğin total yüzünü gösterdiği gibi, aynı zamanda egemenliğin nasıl diğer yasa alanları[nı] kendine bağladığını ya da geçersizleştirdiğini gösterir. Tam da bu yüzden Roma Hukukunun eş-anlı biçimde "çıplak hayat" ile "istisna" mefhumlarını inşa etmesi şaşırtıcı değildir: "çıplak hayat", nasıl ki siyasal egemenliğin diğer tüm yasal alanları bir anda geçersiz kılmış olduğunu gösteren bir somutluk ise, istisna da bu somutluğa geçerlilik kazandıran ilkedir (Baştürk, 2017, s. 15).

Görüldüğü üzere, Agamben'in istisnai hal ve çıplak hayat üzerine açıklamaları pandemi esnasındaki açıklamalarıyla benzerlik göstermektedir. Agamben pandemiye yeni dünya düzenini şekillendirecek denli büyük bir önem atfetmesine rağmen pandemiye, pandemi öncesinde de iktidar pratiklerini açıklamakta olduğu kavramlarla açıklamaktadır. Buradan hareketle, Agamben'in pandemiye özgü bir şey söylemekten çok pandemiye kendi felsefesini haklı çıkararak bir durum olarak gördüğünü söylemek pek de yanlış olmayacaktır. İktidarlar

pandemi öncesinde de yönetim araçları olarak farklı araçlara ve bu araçları maruz gösterecek terör tehdidi gibi gerekçelere başvuruyordu. Bununla birlikte virüs tehdidi yeni biyopolitika için daha ikna edici bir araç işlevi görmüş olabilir. Ancak bu aracın, öncekiler kadar kullanışlı olduğu şüphelidir ve pandemide bireysel özgürlüklerin kısıtlanması olgusunun yanında bir yönetememe krizinin de ortaya çıktığı açıktır.

Yeni Yönetim Paradigması ya da Yönetememe Krizi

Ampirik verilere bakıldığında devletlerin özerkliğe müdahaleleri Agamben'in korktuğu kadar olmadı. Hizmet sektöründe kimi faaliyet alanları dursa da üretim durmadı. Bazı yeni sektörler doğmuş, bazıları kârlarını artırmış olsa da pek çok işletme batmış, işsizlik artmıştır. Pandemiden ve kapanmadan mutlak anlamda kâr edildiğini söylemek pek mümkün değildir (Türkiye için bkz. Eşsiz ve Durucan, 2021; Avrupa için bkz. De Vet ve Ark., Jackson ve Ark. 2021). Devletler ve küresel dünya düzeni Agamben'in dediği gibi, kamusal yaşamın kısıtlanmasından fayda sağlamış olsa da bir yönetememe krizinin ortaya çıktığı açıktır. Maske dağıtımı, ventilasyon cihazları, hastanelerin kısıtlı kaynakları, sağlık personelinin korunamaması, esnafların kepenk kapatması, üretim tüketim dengesinin bozulması ve bunun gibi sorunlar devletlerin ne kadar çaresiz kaldığını gösterdi. Slavoj Žižek "Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen!" (2020) adlı makalesinde Agamben'in "yeni yönetim paradigması" savına karşı çıkar ve her şey yolundayken, devletlerin hazırlıksız yakalandıkları, kendi acizliklerinin açığa çıktığı böyle bir durumu neden yarattıklarını sorar (s. 18). Žižek'in bu sorusu, başta Agamben'e olmak üzere yeni yönetim paradigması olarak pandeminin yapay bir araç olduğunu iddia eden herkese karşı yönelmiştir. Žižek, Benjamin Bratton'la kişisel görüşmesinden kendisinin de katıldığı şu ifadeleri paylaşır:

Çin, Batı Avrupa ve Amerika için, muhtemelen kendi aleyhlerine olacak şekilde, tolere etmesi pek mümkün olmayan birçok tedbir uyguladı. Açıkça söylemek gerekirse, hayatta kalma adına yürütülen bütün değerlendirme ve modellendirme biçimlerini 'denetim', aktif yönetimi ise 'sosyal kontrol' olarak yorumlamak bir hatadır". Bu müdahalelere dair daha farklı ve incelikli bir sözlükçeye ihtiyacımız var (Bratton, Akt. Žižek, 2020, s. 19).

Gerçekten de iktisadi ve siyasi açıdan güçlü bu devletlerin koronavirüs krizi karşısında birbirilerinden epey farklı hareket ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle, bu devletlerin virüsle mücadele kapsamındaki bütün uygulamalarını "iktidarın denetim mekanizmaları" kavramı

altında genellemek hatalıdır. Kaldı ki, İngiltere pandeminin başlarında açıkça “sürü bağıklığı”nı deneyeceğini ilan etmiş ve kısıtlayıcı tedbirlere başvurmamıştır.

İktidar başka bir krizi bu krizle ikame etmek istemiş olsa bile, yönetememe hali düzen açısından ciddi bir sorun teşkil eder ve bu sorunu bile isteye yarattıklarını düşünmek için elimizde pek bir gerekçe yok. Düzen Sartre’ın dediği gibi “ölülerini seçer” (Akt. Direk, 2021, s. 114). Düzen, norm dışına ittiklerinin, ötekileştirdiklerinin ve altsınıfların ölümünü önemsemez ve zaman zaman bu ölümlerin yolunu da açabilir. Pandemi döneminde de çalışmak, toplu taşıma araçlarını kullanmak, hizmet vermek zorunda olan işçi sınıfının enfekte olması ve yaşamını kaybetmesi önemsenmemiş olabilir. Ancak Covid 19 virüsü başından itibaren en çok sağlık sektörü çalışanlarını etkilemiş ve dünya genelinde diğer sektör çalışanlarından çok daha fazla bu sektördeki ölümüne neden olmuştur. Sağlığı mitleştirmeyi ve iyileşmeyi, sağlıklı olmayı yaşamın temel amacı haline getirmiş bir biyopolitikanın sağlık sektörü çalışanlarını bu uğurda feda etmesi amaca uygun görünmemektedir.

İnsanları yeni normale alıştırmak, bilimin yeni din haline gelmesi, hastalık korkusundan insanların bu yeni dine sorgusuz sualsiz uyması uyarısı da bir felsefi sorgulama olarak benimsenmiştir. Ancak bu noktada da bilim otoriteleriyle pek çok devletin çatıştığı ortadadır. Devletler ve ticari sektörler, bilim insanların çağrısının aksine, üretimi durdurmak, gündelik işleyişi sınırlandırmak konusunda uzun süre ayak diremişlerdir. Kimi sektörlerde üretim eski rutininde devam etmiştir.

Bu noktada da, Agamben’in biyopolitika kavramını kullanmasına alternatif bir yaklaşımdan bahsetmek faydalı olacaktır. Foucault çalışmalarıyla bilinen Daniele Lorenzini “Biopolitics in the Time of Coronavirus” adlı makalesinde, Foucault’nun biyopolitika kavramının çarpıtıldığını, Foucault’nun bu kavramı normal işleyişi açıklamakta kullandığını ve herhangi bir olumlu ya da olumsuz değer yüklediğini ama Agamben’in biyopolitikaya olumsuz bir değer atfederek, istisnai durumlarda ortaya çıkan bir uygulama olarak yansıttığını ifade eder. Ayrıca Lorenzini’ye göre, hem koronavirüse yakalanma riski hem de virüsten korunmak için alınan tedbirler, sınıfsal ve ırksal olarak farklılaşmaktadır ve Foucault’nun biyopolitika yaklaşımı da biyopolitikanın farklı toplumsal kategorilere farklı şekilde yansıdığını anlatır. Oysa Agamben biyopolitikayı insanı “çıplak yaşama” indirgeme aracı olarak görmekte ve biyolojik bakımından insanları eşitlediğini düşünmektedir (Lorenzini’den akt. Yücefer, 2020).

İnsanların özellikle pandeminin başlarında bilimsel uyarıları pek dikkate almadıkları görülmüştür. Ancak ölümlerin artmasıyla ve devletlerin önlemlerini sıkılaştırmalarıyla birlikte insanlar da bazen içselleştirerek ama çoğu zaman zorunlu olarak kurallara uymuşlardır. İnsanların pandemi döneminde yürürlüğe girmiş yasaklara bu yasakların nedenini sorgulamadan uymaları, uymadıkları takdirde gelecek cezalardan korkmalarından olsa da genel olarak hastalıktan korkmaları ve kendi sağlıklarıyla ilgili kaygıları son derece temel ve haklı bir kaygıdır. Ancak bu kaygıyı duymalarına rağmen, bütün toplumlarda üretici sınıfa mensup olanlardan özellikle bazı işkollarında çalışanlar, hayatlarını riske ederek çalışmak durumunda kaldılar. Pandemi yasakları karşısında bir grup insan eve kapandı, kuryeyle ihtiyaçlarını kapısına getirtti, poşetleri sildi, evde ekmek yaptı; ama diğer grup, işe gitti, toplu taşıma kullandı, evde ekmek yapımı için gerekli malzemeleri fabrikada, atölyede üretti. Lorenzini'nin dediği gibi, virüs tüm sınıflara aynı şekilde ve aynı oranda etki etmedi. Dolayısıyla Agamben'in pandemiyle insanların uysallaştırıldığı veya uysallaştırılacağı iddiası, esasen sınıfsal ayrımları yok saymaktadır. Oysa daha en başından yasaklar ve önlemler herkesi kapsamadı.

Evde kalan kesim de esasen kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız değildir. Modern toplumlarda ev yiyecek, giyecek ve hijyenik malzemeler gibi temel ihtiyaçların üretilebildiği yerler değildir. Evde ekmek yapılabilse de ekmek yapılacak malzeme ve daha pek çok şey neredeyse günlük olarak dışarıdan temin edilmelidir. Dolayısıyla evde kalan grubun da doğrudan veya dolaylı olarak teması kesintisiz bir biçimde sürmüştür. Kapitalist üretim biçiminin yaşamın her alanına sızdığı koşullarda bireysel önlem alınamayacağı; bireysel önlemlerin koruyuculuğunun, dışarıda salgın kol gezerken zayıf olduğu ve kapanmaya ve hijyene dayalı bu tür önlemlerin sürdürülebilir olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada Žižek'in, virüsle mücadele için dayanışma önerisi son derece haklıdır:

Koronavirüs salgını sadece piyasa ekonomisine dayalı küreselleşmenin sınırlarına işaret etmekle kalmıyor, aynı zamanda devletin tam bağımsızlığında ısrar eden milliyetçi popülizmin sınırlarının daha bile ölümcül olduğunu gösteriyor... Ütopyacı değilim, insanlar arasında ideal bir dayanışmanın kurulması çağrısında bulunmuyorum. Aksine, mevcut kriz, küresel dayanışma ve işbirliğinin tek tek hepimizin hayatta kalabilmesi için nasıl gerekli olduğunu, yapılacak tek rasyonel bencilce şeyin bu olduğunu net şekilde gösteriyor (Žižek, 2020, 22).

Burada alıntılanan "Gözetlemek ve Cezalandırılmak mı? Evet, Lütfen!" başlığını taşıyan makalesinde Žižek (2020), artık Orta Çağda yaşamadığımızı, dolayısıyla Orta Çağdaki veba

salgınına verilen tepkilerin benzerlerini vermememiz gerektiğini belirtir. Virüsler başka doğal felaketler gibi doğaldırlar, tesadüfen ve birden ortaya çıkarlar. İnsanlar ve toplumlar inkâr, kabullenme, mücadele, yaşamı anlamsızlığıyla kabul etme ve gündelik zevklere düşme gibi çeşitli tepkiler verebilirler: Ancak artık virüsle mücadelede daha fazla bilgiye ve kaynağa sahibiz.

Žižek'in pandemi esnasında özellikle Agamben'in görüşlerine karşı yazdığı yazılarda virüsle mücadele için komünizmin gerekli olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Žižek haklı olarak, devletlerin pandemideki bocalamalarına bakarak koronavirüsü kapitalizme bir darbe olarak tanımlar ve buradan komünizmin güncelliğini dile getirir (28 Şubat 2020). Hatta daha sonraki makalesi, "Koronavirüsü Karar Vermeye Zorluyor: Ya Küresel Komünizm Ya Orman Kanunları" başlığını taşımaktadır (Žižek, 12 Mart 2020).

Žižek'in de ısrarla vurguladığı gibi sağlık sisteminin dünya genelinde değişmesi gerekmektedir. Bu salgın bize bireysel önlemlerin koruyuculuğunun sınırlı olduğunu ve sağlığın hijyene indirgenmediği başka bir üretim biçimini tahayyül etmenin aciliyetini göstermiştir. Dolayısıyla, pandemiyi yönetim paradigması olarak okumak pek ikna edici değil; bunun yerine ortada bir yönetememe krizi olduğu daha ikna edici bir tezdur. Hasan Kılıç'ın (2020) ifadesiyle, "Agamben toplum için tehdit saydığı ve abartıldığını düşündüğü salgının aynı zamanda egemeni ve egemenin hareket alanını da kısıtladığını görmemektedir." Elbette kamusal alanda denetim ve kontrolün artırılması, örneğin Türkiye'de "müzik yasağı", "içki yasağı" gibi kısıtlamalar, devletlerin pandemiyi kullandıklarını göstermektedir. Ancak Žižek (2020) bu kısıtlamalara topyekün karşı çıkmak yerine, devletlerin istismarını ortaya çıkarmayı ve bunlarla mücadele etmeyi önerir:

[... ciddi tehditlerle karşı karşıyayız ve tüm hayat şeklimizi değiştirmemiz gerek!] Aynı şey hayatlarımızın dijital olarak kontrol edilmesinin yol açtığı gitgide büyüyen tehdit için de geçerlidir: önce bunu reddetmeye meylederiz (bu sadece bir abartı, bir Solcu paranoyası, hiçbir ajans bizim günlük aktivitelerimizi kontrol edemez...), sonra bir öfke patlaması yaşarız (bizi bizden iyi bilen ve bu bilgileri bizi manipüle edip kontrol altına almak için kullanan büyük şirketlere ve gizli devlet dairelerine), bunu bir pazarlık takip eder (otoriteler teröristleri aramakta haklılar ama bunu bizim gizliliğimizi ihlal etmeden yapsınlar), depresyon (hayır artık çok geç, gizli saklı hiçbir şeyimiz kalmadı, kişisel özgürlüğün devri bitti), ve nihayetinde kabul: dijital kontrol özgürlüğümüzü tehdit ediyor, kamunun her veçhesini bilmesini sağlamalıyız ve bu konuda savaşmalıyız! (Žižek, 18 Mart 2020).

Biyopolitika, İdeoloji ve Özerklik

Liberal demokrasilerde olağanüstü hallerde bireylerin kimi serbestileri kısıtlanabilir ama bu özerkliklerinin kısıtlandığı anlamına gelmez. Maske, mesafe, aşı gibi zorlamalar, bireylerin özerkliğine değil, olsa olsa serbestilerine müdahaledir. Aksine olağanüstü haller, bir yönetememe krizinin ardından ilan edildiyse, kişilerin özerk ve eleştirel düşüncelerini, hareket etmelerini sağlayabilir. Her şeyin planlı olduğunu, iktidarların virüs bir komplo olsun ya da olmasın bundan nemalandığını ifade etmek, iktidarın gücünü abartmaktır. Dolayısıyla Žižek'in dediği gibi, virüsü inkâr etmeden, bilim otoritelerinin önerilerini dikkate alarak virüsle mücadele etmek de mümkün olabilir:

...Sol görüşten bazıları ise devlet ve sağlık mercilerince sunulan tedbirleri yabancı düşmanlığıyla suçluyor, bu yüzden tokalaşmaya falan devam ediyorlar. Böylesi bir durum, mevcut halin paradoksunu kaçırıyor: el sıkışmamak ve gerekirse kendini diğerlerinden izole etmek bugün bir dayanışma biçimidir (Žižek, 18 Mart 2020).

Biyopolitikanın kapitalizm koşullarında insanlar tarafından içselleştirildiğini söylemek yanlış değildir. Kapitalizmin diğer üretim biçimlerinden farklı bir boyutu burada da görülür. Kapitalizm, sadece maddi dünyanın üretimini değil, ideolojik üretimi de düzenlemektedir. Böylesi bir iktisadi altyapıda ideolojik üretim, tıpkı maddi üretimin de olduğu gibi, kitlesel bir şekilde gerçekleşmektedir. Ancak iktidar ve bireyler arasındaki ilişkide, olağanüstü hal olsun olmasın, özerklik derecelidir. Bizler yalıtık, atomik bireyler olmadığımız için, özerklik birlikte kurulabilecek bir idealdir. Catriona MacKenzie ve Natalie Stoljar (2020) feminist epistemoloji için "ilişkisel özerklik" kavramını önerirler (MacKenzie ve Stoljar, 2020, s. 4). Bu kavramın, birey-toplum ve devlet ilişkisini anlamak açısından da önemli olduğunu düşünüyorum. İlişkisel özerklik anlayışı, bireylerin kapalı, kendine yeter sistemler olduğu anlayışını reddeder; daha ziyade, benliğin içerisine gömülü olduğu yapıları ortaya çıkarmayı hedefler. Ama toplumsal ilişkileri, yapıları deşifre ederken özerklikten de taviz vermez çünkü özerkliğin kaybı ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Pandemi kısıtlamaları, kimi serbestileri ortadan kaldırmakla birlikte aslında özerkliği kısıtlamamaktadır. Daha tehlikeli olan, haberlerin birinci gündemi olmakla; sınıfsal eşitsizlikleri, sömürü mekanizmalarını, sağlık alanındaki sorunları, grev haberlerini, göçmen gündemini ve benzeri haberleri perdelemesi ve sorunu, kişisel hijyene ve mesafeye indirgemesidir.

Serbesti ve özgürlüğü birbirinden ayırmak gerektiği gibi, müdahale ve tahakkümü de ayırt etmek gerekir. Örneğin, maske takma ve aşı olma zorunluluğu kimi serbestilerin engellenmesidir ama bu kısıtlamalar kamusal alana çıkabilme özgürlüğü anlamına gelebilir. Maske takma ve aşı zorunluluğu, eve kapanma, devletin serbestilere müdahalesidir ama bunlar tahakküm anlamına gelmez çünkü tahakküm boyun eğdirme amacı taşır; oysa bu müdahalelerin bazıları boyun eğdirme amacı taşımamaktadır. Kimi ülkelerde askeri güçlerin halka silah doğrultarak halkı aşı olmaya zorladığı görüldü. Bu görüntüler, boyun eğdirme ve tahakküm içeriyor gibi görünmektedir ama aksi hali düşündüğümüzde olabilecekler daha korkunçtur. Örneğin, Küba'nın doğal afetlerle ilgili deneyimlerine bakıldığında, Küba'daki aile sağlığı merkezleri, sorumlu oldukları bölgelerdeki insanları, mahalle mahalle, sokak sokak, hane hane kaydettikleri ve kimin nerede yaşadığını, ilk nereye müdahale edileceğini bildikleri görülebilir. Hemen hemen her yıl yaşanan kasırga felaketlerinden okyanusun ortasında bir ada ülkesi olan Küba'da can kaybı pek yaşanmıyor (Küba'nın sağlık politikalarıyla ilgili bkz. Belek, 2019; Diaz-Canel Bermudez ve Nunez Jover, 2021; Yaşar; Altındağ ve Sevin, 2017). Oysa beş on yılda bir kasırgalardan etkilenen ABD'de felaketler yaşanıyor. Dolayısıyla, biyopolitika, canlı yaşamı ve politika arasındaki bir bağ olarak, yalnızca iktidarı korumak değil, yaşamı da korumak olarak kurgulanabilir, elbette başka bir toplumcu sağlık sisteminde.

İkinci Senaryoda Kıyametten Medet Umanlar: Doğayı Kişileştirmek

Pandemi ardından sıkça konuşulan ikinci senaryo “doğa intikam aldı, doğa kendine geldi” betimlemelerini içermiştir: Kapitalizm, bilim ve teknoloji hesapsızca ve hadsizce ilerleyişini sürdürüyordu, canlı ve cansız doğayı araçsallaştırmıştı. Kapitalizmin hesapsızca, kar ve rant hırsıyla doğayı talan ettiği bir gerçektir. Ancak hem doğal felaketlerde hem de Covid 19 salgınında, doğanın bu denli talan edilmesinin bu sonucu doğurduğu türünden açıklamalar yapmak, doğanın tahrip ve talan edilmesini doğayı kişileştirerek vurgulamaya çalışmak mistik ve romantik bir tutumu yansıtmaktadır.

Ayrıca, “doğa intikam aldı” söylemi kapanmanın başlarında durumu bir başka açıdan romantize eden yaklaşımlar doğurmuştu: Yukarıda da bahsi geçen “evde ekmek yapmak” ve evde kaldığımızda “doğanın kendine geldiği” gibi. Hava kirliliği ve küresel ısınmaya neden olan sera gazı etkisi, pandeminin başlarında düşse de şu anda pandemi öncesi seviye geri gelmiştir (Rasmussen, 2021). Ayrıca doğal çevreyle ilgili başka verilere bakıldığında bir iyileşme açıkça

görüüyor. Ancak evde ekmek yapmayı sürdürebilmek de doğanın rahat bir nefes alıp kendisine gelmesi de bu ekonomik düzende mümkün görünmemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, kentte yaşayan bir kişinin ekmek yapması için buğdayı, unu, mayayı, fırını veya ekmek yapma makinesini dışarıdan temin etmesi gerekiyor. Ayrıca kapanmanın asla herkes için tam kapanma olmadığı da akılda bulundurulmalıdır. Tarlada çalışanlar, hayvancılıkla uğraşanlar, fabrikada ekmek makinası yapanlar iş başındaydılar.

Küresel kapitalist bir düzende tüm felaketlerin kapitalizmden ayrı düşünülmesi mümkün değil. Örneğin deprem, tsunami ve orman yangınları gibi doğal afetler ve trajik sonuçları yanlış planlamayla, yanlış yapılaşmayla ve yeterli önlemleri almamakla ilişkili. Benzer şekilde, virüsün yayılma hızı da küresel kapitalizmle ilişkili. Hiçbir yer dünyanın geri kalanından yalıtık değil; bu nedenle, virüsün ve enfekte olmuş kişilerin yalıtılması da mümkün değil. Virüsün yayılma hızına, yayılmasının engellenememesine, alınan ya da alınmayan önlemlere bakılarak kapitalizmi eleştirmek ve mahkûm etmek mümkündür ama kapitalizmin bilim ve teknolojiyle iç içe geçmiş ilişkisinden yola çıkarak bilim ve teknoloji karşıtlığı sağlam argümanlara dayanmamaktadır. Örneğin, Sahra Altı Afrika’da insan toplulukları, sıtma gibi viral hastalıklarından korunmak için çok küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bugün daha büyük topluluklar halinde yaşamamız bilim ve teknoloji sayesinde mümkün olabilmektedir.

Berna Zengin-Arslan (2020) “Salgının İcadı Olur mu? Agamben ve Büyük Körlüğü” adlı makalesinde Agamben’in salgına ilişkin körlüğünü eleştirirken, Haraway ve Latour’un kamusal alanda bilimin de diğer katılımcılarla beraber eşit bir temsil içerisinde yer alması gerektiği düşüncesini aktarmaktadır. Haraway ve Latour’a göre, “daha güzel bir dünya için, yalnızca insanlar arası ilişkiler değil, türler arası ilişkiler üzerine kafa yormamız ve virüsleri, bakterileri, fareleri, böcek ve denizleri, kayaları, kurbağa ve ağaçları da dinlediğimiz bir kamusal alan hayal etmemiz gerekir” (Akt. Zengin Arslan, 2020). Ancak insanı kutsallaştırmak da canavarlaştırmak da doğru değil, insan da doğanın bir parçası. İnsanın doğayı dönüştürme, kimi doğal kaynakları yok etme gücü var. Ama diğer hayvanların da kendi güçleri oranında doğanın bazı unsurlarını katletme, yok etme, neslini tüketme gücü var. İnsanın eli değmeden de, doğal koşulların değişmesinden ötürü kimi türler yok olur, kimileri ortaya çıkar. Bu en basit evrim bilgisidir. Dolayısıyla, Haraway ve Latour’un kamusal alana dahil etmeyi tasarladıkları, örneğin böcekler ve ağaçlar birbirlerini yok ederek kendi varlık alanlarını genişletme potansiyelini taşımaktadırlar.

Bilimin Otoriter Yönetimlerin Koltuk Değneği Olması Meselesi

Agamben (23 Kasım 2020) “Gelecek Zamana Dair” adlı makalesinde dinsel “kurtuluşun yerini alan” ve “hükümetlerin bizim için tasarladığı sağlık dininin” bizi sosyal yaşantımızdan soyutlayıp “biyolojik yaşam”a indirgemesine karşı çıkmamız gerektiğini belirtir. Bunları yazarken, insanların ruhani bir özleri olduğu imasına başvurur ve bu ruhani tarafı harekete geçirmeye çalışır: “Artık biten bu dünya için hiçbir pişmanlığımız yok; zamanın acımasız dalgalarının tarihin kıyılarındaki kumdan bir yüz gibi sildiği insan ve ilahi düşünceye dair hiçbir nostalgimiz yok.” Pandemiyle ilgili yazıların bir kısmında “büyüsü bozulan dünya” (Bkz. Kılıç, 2020), “zamanın çivisinin çıkması”, “kutsallığın ve kilisenin yerini sağlığın alması” gibi ifadeler, esasen mistik bir nostaljinin ürünüdür. Eski kıtada “dünyanın çivisinin çıkmadığı”, büyük toplumsal dönüşümlerin yaşanmadığı bir dönem yoktur. Dinlerin kutsallığının bilimle yer değiştirmesinden duyulan rahatsızlık ve geçmişe duyulan özlem, dinlerin tekrar kamusal alanda egemen olduğu bir dünyaya özlem anlamına da gelmektedir. Böyle bir dünyanın birey açısından sakıncaları burada tekrara gerek duyulmayacak kadar açıktır.

İktidarlar olağan ya da olağanüstü koşullarda bilimden ideolojik olarak destek alabilirler. Ama bu bilimin, bilginin kendiliğinden iktidarın hizmetinde olduğunu göstermez. Bilim tarihi, iktidarın çıkarına kullanılan veya hizmet eden örneklerle olduğu gibi, iktidarlara deviren, düzeni değiştiren örneklerle de doludur.

Agamben salgın nedeniyle okulların kapatılıp çevrimiçi eğitime devam etmesini, insanlar arasındaki temasın mümkün olan her yerde önlenmesi ve “insanlar arasındaki her bir temasın -bulaşıcılığın- yerine makineleri koymak” olarak yorumlamaktadır (Akt. Şen, 2020). Online eğitime geçiş gerçekten de eğitimci ve öğrenci tarafların rızası alınmadan hızlıca gerçekleştirildi. Ancak Agamben’in dediği gibi süreç kalıcı anlamda bir makineleşmeye sebebiyet vermedi. Harari’nin (2018) 21. yüzyılın yirmi bir sorunundan birisi olarak yapay zekanın insanları işinden edeceği endişesi de Agamben’in online eğitimin iletişimi sınırlayacağı iddiası da gelmekte olanı anlamaya karşı bir dirençtir (Bkz. Harari, 2018, s. 35-55). Online eğitime karşı çıkmak, 1800’lü yılların başında İngiltere’de sanayi işçilerinin tekstil makinelerini kırmalarına benziyor. Luddistler adı verilen bu grup, makineleri kırarak, sanayileşmeye ve işçilerin yerini makinelerin almasına bu yolla karşı çıkabileceklerini düşünüyordu. Bu tavır, bugün de sürmektedir ama gelmekte olan, bu zayıf karşı argümanlarla engellenemez.

Felsefe çoğu zaman mistisizmden ve ayrıca “woke”luktan etkileniyor. Bilindiği gibi, *woke* uyanık kalmak, etrafta olan bitenin farkında olmak anlamına gelir. ABD’li siyahlar arasında, beyazların tahakkümüne, baskılarına karşı uyanık kalmak anlamında kullanılmaya başlamıştır. Ancak mevcut bütün değerlerin, bilimsel verilerin, haberlerin reddi ve karşıtı olmaya başladığında tehlikeli hale gelmiştir. *Woke* olma hali iktidar mekanizmalarına karşı uyanık olma anlamında istendik bir durum olsa da, *woke* tepkiler bazen gerçek-dışı kurgular üzerinden temellendirilebilmektedir. Örneğin, “devletler bizden maske takmamızı istiyor; *woke*’luk uyanık kalmayı ve maske takmamayı gerektirir” savunusu, başka insanların sağlığını tehlikeye atabilmektedir. Maske takmak, HES kodu uygulamaları, aşı politikaları elbette sorgulanmalıdır ancak kamu sağlığının ve bilimin iktidarın bir tür koltuk değneği olduğunu varsaymak, kamu sağlığına aykırı söylemlerin benimsenmesine neden olabilir. Sonuç olarak felsefecilerin mistisizmi ve *woke* kültürü yeniden üretmek yerine, gerçeklikle, maddi dünyayla ve toplumla daha sağlam ilişkiler kurmaları gerekiyor. Devletin yönetme pratikleri ve doğanın gücü karşısında insanın özerkliği sorunu materyalist bir perspektiften ve toplumcu temelde çözülebilir.

Hem birey ve iktidar hem de insan ve doğa arasındaki ilişkinin, gizemlerinden arındırılıp, maddi ve toplumsal bir zeminde ele alınması gerekmektedir. Agamben’in öngörülleri olgularla örtüşmediği gibi insanı biyolojik varlığından ve yaşamsal kaygılarından soyutlamaktadır. Özerklik ve sağlık karşı karşıya getirildiğinde, sağlığı önceleyen kişiler iktidara boyun eğenler olarak görülmektedir oysa Žižek’in belirttiği gibi böyle olmasına gerek yoktur. Kişiler iktidarın yönetememe krizine ve keyfi kısıtlamalarına karşı çıkarken, bilim otoritelerinin dediklerine uyabilirler. İki davranışın birbiriyle çelişmesi gerekmez. Özerklik derecelidir ve ilişkiseldir; bireylerin özerkliğinin kamu sağlığından bağımsız olabilmesi düşünülemez. Virüs ve benzeri tehditler karşısında insanlık dayanışmayla çeşitli mücadele yolları bularak hayatta kalmıştır ve bugünkü bilgi birikimi bu mücadele yollarının daha hızlı bulunmasını ve kitlesel bir şekilde aktarılmasını kolaylaştırabilmektedir. Dolayısıyla bilimi ve sağlıkla ilgili otoriteleri bireylerin karşısına yerleştirmek yerine, yeri geldiğinde bu otoriteleri ve çeşitli uygulamaları sorgulama hakkını saklı tutarak bilimi ve sağlık hizmetlerini insanlığa bir tür destek olarak görmek daha doğrudur. Dolayısıyla pandemi esnasında ortaya atılan senaryolardaki insanın toplumsal yaşantısı ve biyolojik varlığı, birey ve toplum, özerklik ve kamu sağlığı, insan ve doğa gibi karşıtlıklar, olguları maddi, gerçek zemininden uzaklaştırarak mevcut sorunları bir tür *woke* muhaliflik uğruna gizemli hale getirmiştir. Bu senaryolara yanıt olarak; devletin

tahakkümcü yönetme pratikleri ve doğanın gücü karşısında, insanın özerkliği sorununun ve virüsle mücadele yöntemlerinin materyalist bir perspektiften ve toplumcu temelde çözülebileceğinde ısrar edilmelidir.

ORCID ID**Sibel KİBAR** ORCID ID: 0000-0002-4790-6614**Declaration of Conflicting Interests**

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (27 Şubat 2020). Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali, çev. Öznur Karakaş. *Terrabayt*. Erişim adresi: <https://terrabayt.com/covid19/covid-19-gereksiz-bir-acil-durumun-yarattigi-istisna-hali/>
- Agamben, G. (18 Mart 2022). "Hayatta kalmaktan başka ahlaki değeri olmayan bir toplum nedir?" çev. Elif Başak Aslanoğlu. *Universeus Sosyal Araştırmalar Merkezi*. Bu yazı Agamben tarafından 26 Şubat 2020 tarihinde yazılmış, İngilizceye 17 Mart 2020 tarihinde çevrilmiştir. Erişim adresi: <https://uni-versus.org/2020/03/18/ceviri-agamben-mart2020/>
- Agamben, G. (4 Mayıs 2020) "Din Olarak Tıp", *Ata Soyer Sağlık ve Politika Okulu*. Erişim adresi: <http://atasoyersaglikpolitikaokulu.org/din-olarak-tip-giorgio-agamben/>
- Agamben, G. "Gelecek zamana dair", çev. Fethiye Beşir-İletmiş. Bu yazının orijinali 23 Kasım 2020 tarihinde *Quodlibet* adresinde yayımlanmıştır. Çevirisi yapılan İngilizce metinse 23 Kasım 2020 tarihinde *Autonomies* adresinde yayımlanmıştır. Erişim adresi: <https://uni-versus.org/2020/11/28/giorgio-agamben-gelecek-zamana-dair-ceviri-fethiye-besir-iletmis/>
- Agamben, G. (12 Mayıs 2020). "Biyogüvenlik ve Politika", çev. Enis Memişoğlu. 11 Mayıs 2020'de <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-biosicurezza> adresinde yayımlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.ekdergi.com/biyogüvenlik-ve-politika/>
- Aksoy, M. U. (2016). "Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna". *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (27), 43-58. DOI: 10.20981/kaygi.286644
- Altındağ, Ö. & Sevin, Ç. (2017). "Küba'da Sağlık Sisteminin ve Sosyal Hizmetlerin Gelişimine Bir Bakış". *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 17 (1), 84-106. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uobild/issue/42547/512761>
- Baştürk, E. (2017). "Biyopolitika ve Savaşım: Foucault ve Agamben Arasındaki Ayrımın Kavramsal İçeriği." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 1-23. DOI: 10.14782/sbd.2017.63
- Belek, İ. (2019). "Küba Sağlıkta Neden ve Nasıl Başarılı Oldu?" *Madde, Diyalektik ve Toplum*, Cilt 2 Sayı 1, 3-7.
- Diaz-Canel Bermúdez, M. & Nunez Jover J. (2021). "COVID-19'la Mücadelede Devlet Yönetimi ve Küba Bilimi", çev. Yasin Çalış. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, Cilt 4 Sayı 1, 7-16.
- De Vet, J. M. ve ark. *Impacts of the COVID19 pandemic on EU industries*, Publication for the committee on Industry, Research and Energy, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament, Luxembourg, 2021.
- Direk, Z. (2021). "Sartre". *Çağdaş Kıta Felsefesi: Bergson'dan Derrida'ya*. Ankara: Fol Yayınları.
- Esposito, R. (16 Mart 2020). "Tamamen Tedavi Edilinceye Dek". Mart 16, 2020. Erişim adresi: https://terrabayt.com/dusunce/tamamen-tedavi-edilinceye-dek/?utm_source=aposto
- Eşsiz, F. P. & Durucan, A. (2021). "Covid-19 Salgınının Seçilmiş Sektörler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekseninde Bir Değerlendirme", *International Journal of Public Finance*, 6(2), 193-210.
- Harari, Y. (2018). "İş: Büyüdüğünüzde İşsiz Kalabilirsiniz", *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, çev. Selin Sıral. İstanbul: Kolektif Kitap.

- Jackson ve Ark. (2021). "Global Economic Effects of COVID-19". *Congressional Research Service*. 10 Kasım 2021. Erişim adresi: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf>
- Kılıç, H. (2020). "Pandemi ve büyüğü bozulan dünya." 23 Temmuz 2020. <https://gazetekarinca.com/2020/07/pandemi-ve-buyusu-bozulan-dunya/>
- Mackenzie, C. & Stoljar, N. (eds.) (2000). "Introduction: Autonomy refigured". *Relational Autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency, and the Social Self*. Oxford University Press.
- Rasmussen, C. (2021). "Emission Reductions From Pandemic Had Unexpected Effects on Atmosphere." *Global Climate Change: Vital Signals of the Planet*. Erişim adresi: <https://climate.nasa.gov/news/3129/emission-reductions-from-pandemic-had-unexpected-effects-on-atmosphere/#:~:text=The%20COVID%2D19%20pandemic%20and,take%20regulations%20years%20to%20achieve.>
- Şen, S. (2020). "Agamben ve Koronavirüs." 16 Nisan 2020 Perşembe. <https://birikimdergisi.com/guncel/10037/agamben-ve-koronavirus>
- Yaşar, G. Karşılaştırmalı Sağlık Sistemleri (Ders İzlenesi): 11. Hafta – Örnek Ülke: Küba Sağlık Sistemi. Erişim adresi: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/63236/mod_resource/content/1/SKY%20329%20KSS%2011.hafta.pdf
- Yücefer, H. (2020). "Agamben'in 'Budalalığı': Bir Salgın Nasıl İcat Edilir?" 3/6/2020/ *Skop Bülten*. Erişim adresi: <https://www.e-skop.com/skopbulten/agambenin-%E2%80%9Cbudalaligi%E2%80%9D-bir-salgini-nasil-icat-edilir/5785>
- Zengin Arslan, B. (2020). "Salgınin icadı olur mu? Agamben ve büyük körlüğü." *Toplum ve Bilim*, Sayı 152. Erişim adresi: <https://iletisim.com.tr/dergiler/toplum-ve-bilim/3/sayi-152-2020/10047/salgini-icadi-olur-mu-agamben-ve-buyuk-korlugu/11887>
- Žižek, S. (2020). "Gözetlemek ve Cezalandırılmak mı? Evet, Lütfen!", çev. Mehmet Semih Öztekin, Koral Kırmızısakal ve Öznur Karakaş. *Çivisi Çıkan Dünya*. İstanbul: Runik Kitap.
- Žižek, S. (2020). "Koronavirüsü, Kapitalizme 'Kill Bill-vari' Bir Darbedir, Komünizmin Yeniden İcat Edilmesine Yol Açabilir" Şubat 28, 2020 Erişim adresi: https://terrabyt.com/covid19/zizek-koronavirusu-kapitalizme-kill-bill-vari-bir-darbedir-komunizmin-yeniden-icat-edilmesine-yol-acabilir/?utm_source=aposto
- Žižek, S. (2020). "Koronavirüsü Karar Vermeye Zorluyor: Ya Küresel Komünizm Ya Orman Kanunları." Mart 12, 2020. Erişim adresi: <https://terrabyt.com/dusunce/zizek-koronavirusu-karar-vermeye-zorluyor-ya-kuresel-komunizm-ya-orman-kanunlari/>